УДК 159.923:355.40
DOI https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2026-2-8

РОЗВИТОК ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СМИСЛОВОЇ АВТОНОМНОСТІ

Завгородня Олена Василівна,
доктор психологічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник лабораторії методології і теорії психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України
ORCID ID: 0000-0001-8786-8707

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглиблення теоретичних уявлень про закономірності розвитку здатності людини зберігати авторство власних смислів, критично переосмислювати зовнішні впливи та підтримувати цілісність системи особистісних смислів в умовах цифровізації комунікації, інформаційного перевантаження, когнітивної війни й інших сучасних інформаційно-психологічних загроз. Цю інтегральну психологічну здатність у статті визначено як смислову автономність.

Метою статті є теоретичне обґрунтування концепції смислової автономності, аналіз закономірностей її становлення, функціонування, стагнації та відновлення, а також визначення її місця у структурі особистісної зрілості. Дослідження виконано із застосуванням теоретичних методів аналізу, зокрема генетичного, порівняння, систематизації та концептуального моделювання.

Результати. Смислову автономність концептуалізовано як інтегральну динамічну здатність особистості самостійно формувати, критично переосмислювати, інтегрувати та підтримувати власну систему смислів, зберігаючи авторство смислотворення незалежно від зовнішніх інформаційних, соціокультурних і комунікативних впливів. Запропоновано авторську теоретичну модель розвитку та функціонування смислової автономності, відповідно до якої її становлення має нелінійний характер і відбувається через послідовність етапів: наслідування, запозичення та модифікації, критики й деконструкції, індивідуалізованої реконструкції та творення смислів. Функціонування смислової автономності розглянуто як результат узгодженої взаємодії когнітивного, рефлексивного, емоційного, ціннісного та наративного механізмів, а також описано основні тенденції її прояву. Проаналізовано чинники стагнації та деавтономізації смислотворення, серед яких когнітивне перевантаження, хронічний стрес, маніпулятивні наративи та інші інформаційно-психологічні впливи, що в умовах когнітивної війни можуть сприяти послабленню авторства смислотворення. Запропоновано двовимірну модель особистісної зрілості, яка розмежовує спосіб формування смислів (смислову автономність) та їхню ціннісно-смислову спрямованість. Обґрунтовано комплекс психологічних практик, спрямованих на підтримку й розвиток смислової автономності як ресурсу збереження суб'єктності, психологічної стійкості та опірності особистості маніпулятивним інформаційним впливам.

Ключові слова: *смислова автономність, деавтономізація смислотворення, маніпулятивні наративи, когнітивна війна, інформаційно-психологічні загрози, особистісна зрілість.*

Zavhorodnia Olena. Development and Functioning of Meaning Autonomy

The relevance of the study is determined by the need to deepen the theoretical understanding of how individuals develop the capacity to maintain authorship of their own meanings, critically reinterpret external influences, and preserve the integrity of their system of personal meanings under conditions of digitalized communication, information overload, cognitive warfare, and other contemporary information-psychological threats. This integrative psychological capacity is conceptualized in the article as meaning autonomy.

The objective of the article is to provide a theoretical substantiation of the concept of meaning autonomy, to analyze the patterns of its development, functioning, stagnation, and recovery, and to determine its place in the structure of personal maturity. The study employs theoretical methods of analysis, synthesis, comparison, and systematization of scientific sources, as well as the genetic approach and conceptual modeling.

Meaning autonomy is conceptualized as an integrative, dynamic capacity of an individual to independently form, critically reinterpret, integrate, and maintain a personal system of meanings while preserving authorship of meaning-making regardless of external informational, sociocultural, and communicative influences. A theoretical

© Завгородня О. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

model of the development and functioning of meaning autonomy is proposed. According to this model, its development is non-linear and unfolds through a sequence of stages: imitation, borrowing and modification, criticism and deconstruction, and individualized reconstruction and meaning creation. The functioning of meaning autonomy is viewed as the result of the coordinated interaction of cognitive, reflective, emotional, value-based, and narrative mechanisms, and its major functional tendencies are described. The factors contributing to the stagnation and de-autonomization of meaning-making are analyzed, including information overload, chronic stress, manipulative narratives, and other information-psychological influences that may weaken authorship of meaning-making under conditions of cognitive warfare. A two-dimensional model of personal maturity is proposed, distinguishing between the mode of meaning formation (meaning autonomy) and its value orientation. A set of psychological practices aimed at supporting and developing meaning autonomy as a resource for preserving personal agency, psychological resilience, and resistance to manipulative information influences is substantiated.

Key words: *meaning autonomy, de-autonomization of meaning-making, manipulative narratives, cognitive warfare, information-psychological threats, personal maturity.*

Вступ

В умовах цифровізації, технологій штучного інтелекту, інформаційного перевантаження, поширення маніпулятивних впливів особливої важливості набуває здатність людини бути автором власних смислів, критично переосмислювати зовнішні впливи та зберігати самостійність смислотворення. Актуальність цієї проблеми істотно посилюється в часи повномасштабної війни та когнітивного протиборства. Об'єктом інформаційно-психологічних впливів стають не лише окремі переконання людини, а й система її цінностей, способи інтерпретації реальності та здатність самостійно конструювати власні смисли. Для позначення цієї здатності у статті запропоновано поняття смислової автономності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження смислової автономності сформувалося на перетині психології смислу, теорій психологічної автономії та самодетермінації, суб'єктного і рефлексивного підходів, наративної психології, а також досліджень психологічної стійкості особистості в умовах інформаційних викликів. Ці напрями висвітлюють окремі аспекти смислотворення, однак проблема збереження авторства власних смислів як самостійного психологічного феномена досі не стала предметом спеціального теоретичного аналізу.

В екзистенційній психології [7; 9; 16], концепції когерентності А. Антоновського [10] та працях П. Вонга [19] смисл розглядається як фундаментальна умова психологічної стійкості й особистісного розвитку. Водночас проблема авторства смислотворення та механізмів його збереження не є предметом спеціального аналізу.

Важливими теоретичними передумовами є також теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна [14], суб'єктний підхід і дослідження рефлексії та метакогнітивної регуляції. Вони пояснюють механізми автономного прийняття рішень і критичного осмислення досвіду, однак автономність смислотворення як окремий психологічний феномен практично не аналізується.

Наративний підхід [4; 6; 12; 17] розглядає особистісний наратив як механізм інтеграції досвіду та конструювання ідентичності. Водночас недостатньо з'ясовано, які психологічні механізми забезпечують авторство цієї життєвої історії в умовах інтенсивного зовнішнього наративного тиску.

Для цієї проблеми важливими є дослідження резильєнтності [11], когнітивної війни, дезінформації та цифрових маніпуляцій [13; 15; 20], а також праці українських психологів [2; 3; 4; 5; 8], що розкривають роль механізмів життєстійкості в умовах криз та невизначеності. Проте недостатньо з'ясовано, які психологічні механізми забезпечують збереження авторства смислотворення та протидію його деавтономізації.

Отже, у сучасній психології накопичено значний обсяг знань про когнітивне протистояння, особистісні смисли, автономію та резильєнтність. Водночас закономірності становлення смислової автономності, особливості її функціонування, механізми розвитку та деавтономі-

зації, а також її роль у структурі особистісної зрілості залишаються недостатньо з'ясованими. Саме ці питання визначають предмет і мету цього дослідження.

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного аналізу проблеми смислової автономності особистості, виявленні закономірностей її становлення, функціонування, стагнації та відновлення, а також обґрунтуванні її ролі у структурі особистісної зрілості.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: здійснити аналіз смислової автономності як динамічної інтегральної здатності особи; визначити особливості її становлення та функціонування; проаналізувати чинники стагнації й деавтономізації смислотворення; обґрунтувати психологічні засоби підтримки та розвитку смислової автономності.

Матеріали та метод

Матеріалами дослідження є напрацювання в галузі психології смислу, теорій психологічної автономії та самодетермінації, суб'єктного і рефлексивного підходів, наративної психології, а також у галузі психологічної стійкості особистості в умовах інформаційних викликів. У дослідженні використано теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, систематизацію, теоретичне моделювання на основі зазначених напрацювань. Зокрема, генетичний аналіз, провідний у цьому дослідженні, спрямований на виявлення закономірностей становлення смислової автономності людини, її функціонування, трансформації, стагнації та відновлення впродовж життя.

Результати

На основі проведеного теоретичного аналізу смислову автономність можна визначити як динамічну інтегральну здатність особи самостійно формувати, критично переосмислювати, інтегрувати та підтримувати власну систему смислів, зберігаючи авторство смислотворення незалежно від зовнішніх інформаційних, соціальних і культурних впливів.

Смислова автономність формується в процесі взаємодії людини зі світом, у якому безпосередній життєвий досвід поєднується із символічними ресурсами культури. Її генеза полягає у переході від некритичного прийняття запропонованих соціокультурним простором смислових орієнтирів до їх самостійної оцінки, критичного перегляду, перетворення й творчої інтеграції у власну ціннісно-смислову систему.

У генезі смислової автономності умовно можна виокремити чотири основні етапи:

1. Наслідування – прийняття смислових орієнтирів, цінностей і норм, запропонованих найближчим соціокультурним середовищем, без їх істотного критичного переосмислення.

2. Запозичення та модифікація – вибіркове прийняття різних смислових систем і їх адаптація до власного досвіду; поява перших проявів авторського переосмислення.

3. Критика та деконструкція – перегляд прийнятих орієнтирів, оцінювання їх відповідності особистісному досвіду та відмова від тих, що втратили особистісне значення.

4. Індивідуалізована реконструкція та творення – інтеграція власного досвіду, рефлексії, цінностей і культурних впливів у цілісну систему смислів, відкриту до подальшого розвитку й діалогу.

Запропонована послідовність відображає типову логіку розвитку смислової автономності. Індивідуальні траєкторії можуть відрізнятися: окремі етапи частково накладаються, повторюються або по-різному проявляються в різних сферах життя.

Функціонування смислової автономності забезпечується узгодженою взаємодією її основних психологічних механізмів. До них належать: когнітивний – забезпечує критичний аналіз інформації, порівняння альтернативних інтерпретацій і подолання когнітивних спотворень; рефлексивний – дає змогу усвідомлювати джерела власних переконань, оцінювати їх і здійснювати критичний перегляд; емоційний – підтримує емоційну регуляцію, стійкість до невизначеності та опір афективним маніпуляціям; ціннісний – забезпечує формування й підтримання системи особистісних цінностей як внутрішнього критерію оцінювання подій і власних рішень; наративний – інтегрує життєвий досвід у цілісну історію життя, підтри-

муючи безперервність особистісної ідентичності. Узгоджена взаємодія цих механізмів забезпечує цілісність процесів смислотворення, збереження авторства власних смислів і стійкість особистості до маніпулятивних інформаційних впливів.

Основні тенденції функціонування смислової автономності. Смислова автономність не є однорідною та незмінною характеристикою особистості. Її прояви варіюють залежно від життєвого досвіду, сфери діяльності та соціокультурного контексту. Тому доцільно говорити не про типи, а про тенденції функціонування, які можуть поєднуватися й змінюватися протягом життя.

Виокремлено чотири основні тенденції.

1. Емоційно-хаотична – смислотворення визначається переважно ситуативними емоціями та афективними реакціями; система смислів є нестійкою й малоузгодженою.

2. Адаптаційно-обмежена – домінує орієнтація на соціальні норми, авторитети та готові інтерпретації, що забезпечує адаптацію, але обмежує авторство смислотворення.

3. Пошуково-рефлексивна – характеризується критичним осмисленням власних переконань, аналізом альтернативних систем цінностей і формуванням авторської смислової позиції.

4. Пострефлексивна творча – відображає найвищий рівень смислової автономності, за якого особистість творчо конструює нові смисли, інтегрує суперечності, зберігаючи відкритість до нового досвіду та діалогу.

Тенденції функціонування смислової автономності відображають різні способи організації смислотворення, які можуть змінюватися залежно від життєвого досвіду та соціокультурних умов.

Нелінійність розвитку смислової автономності. Розвиток смислової автономності є нелінійним процесом, динаміка якого визначається взаємодією індивідуальних психологічних ресурсів, життєвого досвіду та соціокультурних умов. Поряд із поступальним розвитком можливі періоди стагнації, тимчасового послаблення автономності та її подальшого відновлення. Смислова автономність формується нерівномірно в різних сферах життя. Особистість може виявляти високий рівень авторства смислотворення в одних сферах і водночас значною мірою спиратися на зовнішні смислові орієнтири в інших.

Особливої актуальності нелінійність розвитку набуває в умовах війни, тривалого стресу, інформаційного перевантаження та маніпулятивних впливів, коли можуть тимчасово звужуватися рефлексивні можливості й посилюватися орієнтація на готові інтерпретації. Проте такі зміни не є незворотними: рефлексивне переосмислення та інтеграція пережитого досвіду створюють умови для відновлення й подальшого розвитку смислової автономності.

Чинники стагнації та деавтономізації смислотворення. Розвиток смислової автономності не є незворотним процесом. За певних внутрішніх і зовнішніх умов можливі її стагнація або деавтономізація – послаблення самостійності смислотворення, за якого особистість дедалі більше спирається на готові інтерпретації, зовнішні смислові схеми та нав’язані способи осмислення реальності. Це проявляється у звуженні рефлексивних можливостей, зниженні критичності мислення та посиленні залежності від зовнішніх джерел смислів.

До основних чинників деавтономізації належать когнітивне перевантаження та інформаційний шум, що виснажують ресурси уваги й критичного аналізу; хронічний стрес і емоційне виснаження, які підсилюють потребу в простих поясненнях; маніпулятивні афективно насичені наративи, що апелюють до страху, гніву й нав’язують готові інтерпретації; екзистенційний конформізм, який виявляється у відмові від особистої відповідальності за власні смисли та некритичному прийнятті зовнішніх суджень.

Таким чином, деавтономізація є наслідком збою роботи когнітивного, рефлексивного, емоційного, ціннісного або наративного механізмів, порушенням їх узгодженої взаємодії. Водночас деавтономізація не є незворотним станом і може бути подолана.

В умовах повномасштабної війни та когнітивного протиборства деавтономізація може бути не лише побічним наслідком тривалого стресу, а й результатом цілеспрямованих інформаційно-психологічних впливів. Об'єктом такого впливу стають не лише окремі переконання людини, а й психологічні механізми, що забезпечують її здатність бути автором власних смислів. Основними цілями таких впливів є активізація емоційно-хаотичних реакцій і нав'язування деструктивних смислових фреймів, що посилюють переживання безпорадності, втрати контролю та знижують здатність до самостійного осмислення подій.

З огляду на запропоновану концепцію смислової автономності, такі впливи можуть вибірково уражати когнітивний, рефлексивний, емоційний, ціннісний або наративний механізми, хоча в реальних умовах такі впливи зазвичай поєднуються та взаємно підсилюють один одного.

Ураження когнітивного механізму: інформаційне перевантаження та параліч аналізу. Здійснюється через створення надлишкового інформаційного потоку, поширення суперечливих повідомлень, фейків і взаємовиключних інтерпретацій («не все так однозначно»). Це виснажує ресурси уваги, ускладнює критичний аналіз і перевірку інформації, сприяє когнітивним спрощенням та підсилює схильність спиратися на готові інтерпретації.

Ураження рефлексивного механізму: пригнічення метакогнітивного контролю. Реалізується шляхом нав'язування постійного темпу реагування, вимоги негайних оцінок і спонукання до імпульсивного поширення інформації. Перебування у стані безперервної реактивності звужує можливості рефлексії, позбавляє людини «рефлексивної паузи» та знижує здатність критично оцінювати власні переконання й джерела їх формування.

Ураження емоційного механізму: афективна дестабілізація. Здійснюється через цілеспрямоване посилення переживань тривоги, страху, провини, люті та інших інтенсивних емоційних станів. Афективно насичені наративи можуть домінувати над раціональним осмисленням подій, спричиняти емоційне виснаження та підвищувати сприйнятливість до спрощених і маніпулятивних інтерпретацій.

Ураження ціннісного механізму: деструкція ціннісних орієнтирів. Реалізується через релятивізацію моральних норм, підміну цінностей, нав'язування цинізму, виправдання насильства або знецінення людської гідності. Наслідком стає ослаблення внутрішніх критеріїв оцінювання подій і власних рішень, що полегшує прийняття нав'язаних смислів.

Ураження наративного механізму: руйнування цілісності досвіду та життєвої історії. Здійснюється через нав'язування деструктивних смислових фреймів («нас зрадили», «ми нічого не вирішуємо» тощо), які руйнують переживання безперервності особистісного й колективного досвіду, послаблюють відчуття суб'єктності та заміщують авторський життєвий наратив нав'язаними сценаріями безпорадності й втрати контролю.

Попри відмінність безпосередніх психологічних мішеней, усі описані інформаційно-психологічні впливи мають спільний результат – послаблення здатності особистості самостійно аналізувати, переосмислювати та інтегрувати власний досвід. Унаслідок цього порушується узгоджена взаємодія когнітивного, рефлексивного, емоційного, ціннісного та наративного механізмів, що зрештою може призводити до деавтономізації смислотворення – втрати здатності людини бути автором власних смислів.

Таким чином, в умовах когнітивної війни інформаційно-психологічні впливи можуть бути спрямовані на послаблення смислової автономності як інтегральної психологічної здатності людини. Це дає підстави розглядати її розвиток і підтримку як один із важливих напрямів зміцнення психологічної стійкості та ментальної безпеки особистості.

Смислова автономність у структурі особистісної зрілості. Проведений теоретичний аналіз дає підстави розглядати смислову автономність як одну з ключових передумов особистісної зрілості, проте не ототожнювати ці феномени. Високий рівень смислової автономності є необхідною, але недостатньою умовою особистісної зрілості. Самостійно сформована

система смислів може мати як гуманістичну, так і егоцентричну чи деструктивну спрямованість. Водночас засвоєння гуманістичних цінностей без їх особистісного переосмислення ще не свідчить про справжнє авторство смислотворення.

У зв'язку з цим запропоновано двовимірну модель особистісної зрілості, що поєднує два відносно самостійні виміри: смислову автономність, яка відображає ступінь авторства у формуванні системи смислів, і ціннісно-смислову спрямованість, яка характеризує їх зміст – від егоцентричних до гуманістичних цінностей.

Особистісна зрілість постає як результат сформованості цих двох вимірів: вона передбачає не лише авторське смислотворення, а й гуманістичну спрямованість, етичну відповідальність, відкритість до діалогу та визнання цінності Іншого. Запропонована двовимірна модель узгоджується з раціогуманістичним підходом Г. О. Балла [1]. У межах розроблюваної концепції становлення смислової автономності спирається на достатній рівень раціональності, оскільки авторське смислотворення неможливе без рефлексії, критичного осмислення досвіду та свідомого ціннісного вибору. Водночас особистісна зрілість передбачає поєднання раціонального способу конструювання смислів із їх гуманістичною спрямованістю. Запропонована модель дає змогу аналізувати не лише зміст особистісних смислів, а й психологічний спосіб їх формування, що відкриває додаткові можливості для дослідження особистісної зрілості в умовах криз та невизначеності.

Практики підтримки та розвитку смислової автономності. Оскільки смислова автономність забезпечується взаємодією когнітивного, рефлексивного, емоційного, ціннісного й наративного механізмів, її розвиток також потребує комплексного психологічного супроводу. Запропоновані практики спрямовані на підтримку цілісної системи смислотворення, актуалізуючи різні механізми смислової автономності залежно від психологічної ситуації та потреб особистості. Кожна з наведених практик активізує різні психологічні механізми смислової автономності, тому найбільшу ефективність вони демонструють у взаємодоповнювальному застосуванні.

До основних психологічних практик належать: рефлексивне дистанціювання, що підтримує рефлексивний механізм і сприяє переходу від безпосередньої емоційної реакції до усвідомленого аналізу; метакогнітивна усвідомленість, яка активізує когнітивний і рефлексивний механізми, допомагаючи виявляти власні когнітивні упередження та автоматизовані способи інтерпретації; робота з особистісними цінностями, спрямована на зміцнення ціннісного механізму, узгодження життєвих смислів і відновлення часової перспективи; наративна реконструкція досвіду, що підтримує наративний механізм, забезпечуючи цілісність життєвої історії та переживання авторства власного «Я»; інформаційно-смислова гігієна, яка зміцнює когнітивний та емоційний механізми через свідоме регулювання інформаційного навантаження, критичний добір джерел інформації та зниження впливу маніпулятивних повідомлень. Важливим ресурсом розвитку смислової автономності є також участь у відкритому діалозі, професійних, освітніх і громадських спільнотах, які розширюють інтерпретаційні перспективи без втрати авторства смислотворення. Таким чином, підтримка смислової автономності передбачає розвиток інтегральної системи психологічної саморегуляції, що забезпечує самостійне осмислення, переосмислення й інтеграцію досвіду відповідно до власних цінностей і життєвої позиції та підвищує опірність до маніпулятивних інформаційних впливів.

Обговорення результатів. Здійснений теоретичний аналіз дає підстави розглядати смислову автономність як самостійний психологічний конструкт, що доповнює сучасні уявлення про смислотворення, психологічну автономію, суб'єктність і особистісну зрілість. Запропонована концепція не заперечує наявних підходів, а пропонує новий ракурс їх осмислення, розглядаючи проблему самостійності творення смислів як спільний теоретичний фокус вище згаданих досліджень. У такому розумінні вона не лише інтегрує здобутки зазначених напрямів, а й окреслює спільне поле для подальших досліджень.

Запропонована концепція дозволяє переосмислити проблему автономії як проблему авторства смислотворення, що зміщує акцент із поведінкової самостійності на механізми психологічного конструювання смислів. Особливого значення таке бачення набуває в умовах когнітивного протиборства, коли саме таке авторство стає мішенню інформаційно-психологічних впливів.

Процесуальний характер смислової автономності. На відміну від підходів, у яких автономія переважно розглядається як відносно стійка характеристика особистості [14], запропонована концепція трактує смислову автономність як динамічний процес. Її розвиток відбувається через послідовність переходів від засвоєння готових смислів до їх авторського творення та супроводжується нелінійною динамікою, що допускає стагнацію, тимчасову деавтономізацію й подальше відновлення. Таке бачення узгоджується із сучасними уявленнями про процесуальний характер смислотворення [19], наративне конструювання особистості [17], психологічну стійкість [11] та посттравматичне зростання [18]. Представлений підхід дає змогу пояснити, чому смислова автономність може не лише поступово розвиватися, а й тимчасово послаблюватися або відновлюватися під впливом життєвих криз і соціокультурних умов.

Смислова автономність і особистісна зрілість. Запропонована двовимірна модель дозволяє розмежувати спосіб формування смислів і їхній зміст. Таке розмежування дає змогу уникнути ототожнення самостійності смислотворення з особистісною зрілістю та пояснює, чому автономно сформовані смисли можуть мати різну ціннісну спрямованість. Смислова автономність характеризує ступінь самостійності, тоді як ціннісно-смислова спрямованість визначає гуманістичний або егоцентричний характер сформованої системи смислів. Це дає змогу пояснити, чому самостійність смислотворення сама по собі ще не гарантує особистісної зрілості. Водночас концепція узгоджується з раціогуманістичним підходом [1], оскільки становлення смислової автономності передбачає достатній рівень раціональності, а зрілість – поєднання раціонального осмислення з гуманістичною ціннісною спрямованістю.

Смислова автономність як чинник психологічної стійкості. Наше теоретичне обґрунтування дає підстави розглядати смислову автономність як один із базових психологічних механізмів ментальної стійкості, що забезпечує здатність людини зберігати авторство власних смислів, критично переосмислювати зовнішні впливи та підтримувати внутрішню цілісність в умовах когнітивного протистояння. У сучасних дослідженнях психологічної стійкості [11], когнітивної війни [13] та протидії дезінформації [3; 15] основна увага приділяється розвитку резильєнтності, медіаграмотності, критичного мислення та навичок верифікації інформації. Не заперечуючи важливості цих підходів, вважаємо, що вони потребують доповнення аналізом смислової автономності як інтегрального психологічного механізму, що поєднує когнітивні, рефлексивні, ціннісні та наративні процеси, забезпечуючи самостійність смислотворення особистості та підтримуючи її опірність до маніпулятивних інформаційних впливів.

Обмеження й перспективи дослідження. Запропонована концепція має теоретичний характер і потребує подальшої операціоналізації й емпіричної перевірки. Перспективними напрямами є розроблення психодіагностичних засобів оцінювання смислової автономності, вивчення її зв'язків із психологічною стійкістю, толерантністю до невизначеності, рефлексією та особистісною зрілістю, а також дослідження можливостей її цілеспрямованого розвитку в умовах інформаційних загроз.

Висновки

У статті теоретично обґрунтовано поняття смислової автономності як інтегральної динамічної здатності особи самостійно формувати, критично переосмислювати, інтегрувати й підтримувати власну систему смислів, зберігаючи авторство смислотворення незалежно від зовнішніх інформаційних і соціокультурних впливів.

Показано, що розвиток смислової автономності має нелінійний характер і відбувається через послідовність переходів від засвоєння готових смислів до їх авторського творення.

Її функціонування забезпечується узгодженою взаємодією когнітивного, рефлексивного, емоційного, ціннісного та наративного механізмів, тоді як порушення їхньої взаємодії під впливом хронічного стресу, інформаційного перевантаження й маніпулятивних інформаційно-психологічних впливів може призводити до стагнації та деавтономізації смислотворення.

Обґрунтовано, що смислова автономність є важливою передумовою особистісної зрілості, проте не є тотожною їй. Запропоновано двовимірну модель особистісної зрілості, яка розмежовує спосіб формування особистісних смислів (ступінь автономності) та їхню ціннісно-смислову спрямованість.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробленні концепції смислової автономності як інтегративної теоретичної рамки, що поєднує дослідження смислотворення, психологічної автономії, рефлексії, наративної ідентичності та психологічної стійкості. Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні психологічних засобів підтримки й розвитку смислової автономності.

Література:

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) : вид. друге, доповн. Житомир : ПП «Рута», Видавництво «Волинь», 2008. 232 с.

2. Горностай П. П. Психологія колективних травм : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 336 с.

3. Найдьонова Л. А. Медіатравма у складі травматизації війною: доказові поради щодо здорового медіаспоживання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України.* 2024. Т. 6, № 1. С. 1–10. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6138

4. Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України : монографія / Н. В. Чепелєва, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька [та ін.]; за ред. Н. В. Чепелєвої. Київ, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2025. 207 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743074/

5. Титаренко Т. М. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 160 с.

6. Траверсе Т. М., Чабан І. А. Поняття наративу та наративної компетентності: теоретико-методологічний аналіз. *Psychological Journal.* 2026. Vol. 12, Issue 4. P. 15–24. DOI: https://doi.org/10.31108/1.2026.12.4.2

7. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 160 с.

8. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності: монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 201 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742710

9. Ялом І. Екзистенційна психотерапія / пер. з англ. Київ : Видавництво Ростислава Бурлаки, 2026. 656 с.

10. Antonovsky A. Unraveling the Mystery of Health: How People Manage Stress and Stay Well. San Francisco : Jossey-Bass, 1987. 211 p.

11. Bonanno G. A. Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist.* 2004. Vol. 59(1). P. 20–28. https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20

12. Bruner J. The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*. 1991. Vol. 18, No. 1. P. 1–21. DOI: https://doi.org/10.1086/448619

13. Claverie B., du Cluzel F. “Cognitive Warfare”: The advent of the concept of “cognitics” in the field of warfare. Cognitive Warfare: The Future of Cognitive Dominance. NATO Science and Technology Organization, 2022. P. 2-1–2-7.

14. Deci E. L., Ryan R. M. Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. New York : Guilford Press, 2017. 756 p. DOI: https://doi.org/10.1521/978.14625/28806

15. Lewandowsky S., van der Linden S. Countering misinformation and fake news through inoculation and prebunking. *European Review of Social Psychology,* 2021. 32(2), 348–384. https://doi.org/10.1080/10463283.2021.1876983

16. May R. Discovery of Being: Writings in Existential Psychology. New York : W. W. Norton & Company, 1983. 192 p.

17. McAdams D. P. The psychology of life stories. *Review of General Psychology.* 2001. Vol. 5, No. 2. P. 100–122. DOI: https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100

18. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry.* 2004. Vol. 15, № 1. P. 1–18. DOI: https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

19. Wong P. T. P. The Human Quest for Meaning: Theories, Research, and Applications. 2nd ed. New York : Routledge, 2012. 728 p.

20. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York : PublicAffairs, 2019. 704 p.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026